

Вінтоняк Н.Д.

*аспірант Науково-
дослідного інституту
приватного права і
підприємництва ім.
академіка Ф. Г. Бурчака
Національної академії
правових наук України*

Vintonyak N.

*Graduate student of Research
Institute for Private Law and
Business National Academy
of Law Sciences of Ukraine
named after academician F.G.
Burchak*

ПРАВОВИЙ РЕЖИМ МАЙНА, ПЕРЕДАНОГО ПОДРУЖЖЯМ ДО СТАТУТНОГО КАПІТАЛУ ПРИВАТНОГО ПІДПРИЄМСТВА: АНАЛІЗ СУДОВИХ РІШЕНЬ

УДК: 347.238.3

Чинним законодавством не врегульовано питання правового режиму майна, переданого до статутного капіталу господарських товариств, приватних підприємств та інших юридичних осіб корпоративного типу. Коли при створенні одним із подружжя приватного підприємства подружжя передає своє спільне майно, то постає питання, як змінюється правовий режим майна подружжя у випадку передачі його до статутного капіталу юридичної особи та реалізації одним із подружжя свого права на підприємницьку діяльність. Адже передача спільного майна до статутного капіталу приватного підприємства породжує для обох із подружжя певні правові наслідки.

Ця проблема загострюється під час вирішення судами справ про визнання майна приватного підприємства спільною сумісною власністю. Неоднакове застосування судами норм ст. 61 СК України спровокувала наявна суперечлива судова практика Постанови Пленуму Верховного Суду України «Про практику застосування судами законодавства при розгляді справ про право на шлюб, розірвання шлюбу, визнання його недійсним та поділ спільного майна подружжя» № 11 від 21 грудня 2007 року [1] та Рішення Конституційного Суду України № 17-рп/2012 від 19 вересня 2012 року у справі за конституційним зверненням приватного підприємства «ІКІО» щодо офіційного тлумачення положення частини першої статті 61 Сімейного кодексу України [2].

Колегія суддів судової палати у цивільних справах Верховного Суду України у своїй Постанові «Про практику застосування судами законодавства при розгляді справ про право на шлюб, розірвання шлюбу, визнання його недійсним та поділ спільного майна подружжя» № 11 від 21 грудня 2007 року дійшла наступного висновку: «статтею 12 Закону України від 19 вересня 1991 року № 1576-ХІІ «Про господарські товариства» встановлено, що власником майна, переданого йому засновниками і учасниками, є саме товариство. Вклад до статутного фонду господарського товариства не є об'єктом права спільної сумісної власності подружжя. Виходячи зі змісту частин 2, 3 ст. 61 СК, якщо вклад до статутного фонду господарського товариства зроблено за рахунок спільного майна подружжя, в інтересах сім'ї, той із подружжя, хто не є учасником товариства, має право на поділ одержаних доходів. У разі використання одним із подружжя спільних коштів усупереч ст. 65 СК інший із подружжя має право на компенсацію вартості його частки».

Згідно п. 29 цієї ж Постанови відповідно до положень статей 57, 61 СК України ст. 52 ЦК України майно приватного підприємства чи фізичної особи - підприємця не є об'єктом спільної сумісної власності подружжя. Інший із подружжя має право тільки на частку одержаних доходів від цієї діяльності.

Протилежної думки дійшов Конституційний Суд України у своєму рішенні № 17-рп/2012 від 19 вересня 2012 року у справі за конституційним зверненням приватного підприємства «ІКІО» щодо офіційного тлумачення положення частини першої статті 61 Сімейного кодексу України. Конституційний Суд України констатує наступне: «об'єктом права спільної сумісної власності подружжя може бути будь-яке майно, за винятком виключеного з цивільного обороту. В аспекті того, чи є статутний капітал та майно приватного підприємства об'єктом права спільної сумісної власності подружжя Конституційний Суд України вирішив, що статутний капітал та майно приватного підприємства є об'єктом права спільної сумісної власності подружжя».

На думку Конституційного Суду України, приватне підприємство (або його частина), засноване одним із подружжя, є окремим об'єктом права спільної сумісної власності подружжя, до якого входять усі види майна, у тому числі вклад до статутного капіталу та майно, виділене з їх спільної сумісної власності. Суд відзначив, що вклад до статутного капіталу та виділене із спільної сумісної власності подружжя майно (кошти) передаються у власність приватного підприємства. Відповідно до статті 191 ЦК України підприємство є єдиним майновим комплексом, що ви-

користовується для здійснення підприємницької діяльності; до складу підприємства як єдиного майнового комплексу входять усі види майна, призначені для його діяльності, включаючи земельні ділянки, будівлі, споруди, устаткування, інвентар, сировину, продукцію, права вимоги, борги, а також право на торговельну марку або інше позначення та інші права, якщо інше не встановлено договором або законом; підприємство як єдиний майновий комплекс є нерухомістю; підприємство або його частина можуть бути об'єктом купівлі-продажу, застави, оренди та інших правочинів. Тобто зі змісту цієї статті вбачається, що відносно підприємства як єдиного майнового комплексу або його частини можуть виникати цивільні права й обов'язки.

Далі суд зазначає, що основою майнових відносин подружжя є положення про те, що майно, набуте подружжям за час шлюбу, належить дружині та чоловікові на праві спільної сумісної власності. Тому судова колегія робить висновок, що статутний капітал та майно приватного підприємства є об'єктом права спільної сумісної власності подружжя.

Аналіз цих судових рішень свідчить про те, що при вирішенні питання, в основі якого лежить поділ спільного майна подружжя, внесеного до статутних капіталів юридичних осіб, Верховний суд України та Конституційний суд України підходять по різному. У подібних правовідносинах здійснюється неоднакове застосування одних і тих самих норм матеріального права.

Щодо цього І. В. Спасибо-Фатєєва зазначає, що ці дві правові позиції можна порівнювати, оскільки як при створенні приватного підприємства, так і в разі участі одного з подружжя в господарському товаристві, до статутних капіталів цих юридичних осіб вноситься майно, що належить подружжю на праві спільної власності. Крім того, приватне підприємство абсолютно нічим, крім назви, не відрізняється від товариства з обмеженою відповідальністю з одним учасником. Тим не менше, виходить, що або одна з позицій вищих українських судових інстанцій помилкова по суті, або вони обидві мають право на існування. Але тоді склалася б дивна ситуація, коли внесення спільного майна подружжя до статутних капіталів різних юридичних осіб (приватних підприємств та господарських товариств) породило б різні правові наслідки [3]. Виходить, жодне з цих рішень не розв'язало проблем, що виникають при поділі майна подружжя, коли один із них є засновником приватного підприємства, а тільки породило ряд невирішених питань та різну судову практику.

О. В. Дзера з цього приводу висловлює наступну думку. За законами юридичної логіки таке рішення Конституційного Суду України може

бути поширене на вклади (частки) у статутному капіталі господарських товариств, що радикально змінює вищезгадану правову позицію і взагалі змінює всю правову ситуацію щодо правового режиму спільного майна, що вноситься до статутного капіталу корпоративних та приватних унітарних підприємств. Проте прийняття Конституційним Судом України наведеного рішення може мати певні негативні наслідки, адже визнання вкладу (частки), внесеного до статутного капіталу корпоративного чи унітарного приватного підприємства одним з подружжя, формально надає другому з них можливостей вимагати надання йому здійснення корпоративних чи інших управлінських прав. Врешті воно не ґрунтується на достатніх доктринальних засадах і не усуває колізій між підприємницьким і сімейним законодавством, а відтак може створювати відповідні перепони у розвитку підприємництва [4, с. 46].

Наявність у судовій практиці правових позицій вищих судових інстанцій, зміст яких є суперечливим, несе у собі серйозну проблему: дестабілізація судової практики та відсутність довіри населення до судової системи загалом. У результаті це не вирішує основного завдання: розроблення єдиного підходу до вирішення аналогічних справ. Відповідно, у практиці правозастосування виникає ситуація, коли внесення спільного майна подружжя до статутного фонду різних юридичних осіб знову ж таки може породити різні правові наслідки. А це, як відомо, у правовому суспільстві є неприпустимим [5, с. 183].

Складність питання полягає в тому, що в силу норм ст. 191 ЦК України підприємство є єдиним майновим комплексом, що використовується для здійснення підприємницької діяльності. До складу підприємства як єдиного майнового комплексу входять усі види майна, ... Підприємство або його частина можуть бути об'єктом купівлі-продажу, застави, оренди та інших правочинів. У Рішенні Конституційного Суду України мова йде про те, що приватне підприємство (або його частина), засноване одним із подружжя, є об'єктом права спільної сумісної власності подружжя. Однак об'єктом права власності згідно з цивільним законодавством може бути підприємство як єдиний майновий комплекс, а не приватне підприємство як юридична особа.

До того ж, приватне підприємство як суб'єкт права завжди має у власності чи господарському віданні підприємство як об'єкт права. Склад такого підприємства (як єдиного майнового комплексу) відображається у балансі приватного підприємства [6]. Крім того, щодо сутності проблеми – тобто того, чи є підстави вважати єдиний майновий комплекс приватного підприємства спільною сумісною власністю подружжя, то для цього

потрібне глибоке обґрунтування, яке, на жаль, відсутнє в Рішенні Конституційного Суду України. У цьому Рішенні майже дослівно наводяться лише тексти норм ЦК, СК та ГК України [3].

Сам правовий статус приватних підприємств визначається Цивільним та Господарським кодексами України. Відповідно до ст. 62, 63, 113 ГК України приватним підприємством є самостійний суб'єкт господарювання, що діє на основі приватної власності громадян чи суб'єкта господарювання (юридичної особи), іноземців, осіб без громадянства та його (їх) праці чи з використанням найманої праці. Тобто приватним є підприємство, засноване на приватній власності засновника. Нормами ст. 62, 66 ГК України закріплено, що підприємство є юридичною особою, йому належить право власності на майно, у тому числі і яке передане засновником до статутного фонду як внесок.

З аналізу норм ст. 155 ЦК України, ст. 61 СК України об'єкти, які можуть формувати вклад юридичної особи без будь-яких виключень (за винятком того, що ці об'єкти не повинні бути виключенні з цивільного обороту), можуть перебувати у подружжя на праві спільної власності. Тобто цілком імовірно, що вклад може формуватися за рахунок спільного майна подружжя. Однак із моменту державної реєстрації приватного підприємства воно стає самостійним суб'єктом цивільних правовідносин і є власником майна, переданого йому учасником у власність як влад до статутного капіталу. Власник приватного підприємства в обмін на внесення майна набуває корпоративних прав. На цьому етапі виникає питання, як змінюється правовий режим майна подружжя у випадку передачі його до статутного капіталу юридичної особи та реалізації одним із подружжя свого права на підприємницьку діяльність.

Як зазначає В. А. Васильєва, якщо в результаті створення юридичній особі майно передається на праві власності, то незалежно від організаційно-правової форми між засновником, а в подальшому і учасником, встановлюється правовідношення майнового характеру зобов'язального типу, яке на сьогодні переважна більшість називає корпоративним. Коли мова йде про приватне підприємство чи ТОВ з одним учасником, то можна говорити про одноосібну участь чи (якщо хочете) 100 відсоткову частку. Це впливає на зміст корпоративного права, а не на правову природу суб'єктивного корпоративного права [7, с. 9 – 10].

Корпоративні права можуть належати виключно тому з подружжя, який є учасником юридичної особи. І тільки учасник юридичної особи набуває всіх належних прав щодо участі в управлінні, розподілі прибутку, отриманні інформації про її діяльність тощо [8, с. 36]. Тобто, передав-

ши майно, яке належить подружжю на праві спільної сумісної власності, приватному підприємству, один з подружжя стає засновником такого підприємства, набуває корпоративних прав і у нього виникає правовий зв'язок з приватним підприємством. Інший з подружжя таких прав не набуває, хоча його частка в праві спільної сумісної власності і була передана до приватного підприємства.

І. В. Спасибо-Фатеева з цього приводу зазначає: сутність правового режиму спільного майна подружжя, за рахунок якого утворилося майно приватного підприємства, як системи правових засобів, полягає в наступному. До складу спільного майна подружжя входить не майно приватного підприємства (його цілісний майновий комплекс), а право на це майно. Тому вони мають право не на майно приватного підприємства, а інше речове право, яке безпосередньо не поширюється на майно приватного підприємства, як це існує у відносинах власності. Сутність цього права в одного з подружжя — засновника приватного підприємства як його вищого органу полягає у можливості управляти майном приватного підприємства. Сутність цього права в другого з подружжя полягає у можливості вимагати від подружжя-засновника половину отриманого доходу від діяльності приватного підприємства; половину майна, що залишилося після ліквідації приватного підприємства, у випадку поділу майна між подружжям — виплати половини вартості майна приватного підприємства [9, с. 110].

Можна однозначно сказати, що правова природа корпоративних прав не дозволяє визнати за другим з подружжя, який не є учасником приватного підприємства, такий самий обсяг прав, як за іншим з подружжя. Однак це все ж таки не означає, що в результаті передачі в статутний капітал юридичної особи майна, що перебуває в подружжя на праві спільної сумісної власності, другий з подружжя позбавляється будь-яких прав на таке майно [8, с. 36].

У судовій практиці почастишали справи про поділ майна приватного підприємства, як спільної сумісної власності подружжя, однак суди відмовляють у задоволенні таких позовів у зв'язку з тим, що власником майна є саме приватне підприємство. В останніх рішеннях судових інстанцій йдеться про наступне. Згідно з Постановою Верховного Суду України від 02 жовтня 2013 року [10] про визнання недійсними договорів та визнання права власності зазначається наступне. Відповідно до ст. 55 ГК України суб'єктами господарювання є юридичні особи, створені відповідно до Цивільного кодексу України, та фізичні особи — громадяни, які здійснюють господарську діяльність та зареєстровані як підприємці.

Однією з організаційних форм господарювання є підприємство (ст. 62 ГК України). Підприємство, засноване на приватній власності засновника, є приватним підприємством (ст. 63 ГК України). Підприємство є юридичною особою, йому належить право власності на майно, у тому числі і яке передане засновником до статутного фонду як внесок (ст. ст. 62, 66 ГК України).

З моменту внесення майна до статутного фонду підприємство є єдиним власником майна, і це майно не може одночасно перебувати у власності інших осіб. Навіть у разі передання подружжям свого спільного сумісного майна до статутного фонду приватного підприємства, заснованого одним із них, майно переходить у приватну власність цього підприємства, а в іншого з подружжя право власності на майно (тобто речове право) трансформується в право вимоги (зобов'язальне право), сутність якого полягає у праві вимоги виплати половини вартості внесеного майна в разі поділу майна подружжя (а не право власності на саме майно) або право вимоги половини отриманого доходу від діяльності підприємства, або половини майна, що залишилось після ліквідації підприємства.

До такого ж висновку приходять Судова колегія у Постанові Верховного Суду України від 19 лютого 2014 року [11].

Аналіз правових позицій Верховного суду України, Конституційного суду України та інших судових інстанцій дає підстави вважати недосконалими не тільки норми законодавства, а й тлумачення судових інстанцій.

Враховуючи результати досліджень, норми законодавства та наукову доктрину щодо питання правового режиму майна подружжя, переданого до статутного капіталу приватного підприємства, ми приходимо до наступного висновку. Корпоративні права належати виключно тому з подружжя, який є засновником приватного підприємства. І тільки він набуває всіх належних прав щодо участі в управлінні, розподілі прибутку, отриманні інформації про її діяльність тощо. Інший з подружжя, який не є засновником приватного підприємства і відповідно не може бути наділений корпоративними правами. Вирішуючи питання поділу майна приватного підприємства, судам слід враховувати, що коли спільне майно подружжя було передане до статутного капіталу приватного підприємства, то інший з подружжя не позбавляється прав на таке майно. Сутність самого ж правового режиму спільного майна подружжя, переданого до статутного капіталу приватного підприємства, полягає в трансформації права власності. Для того з подружжя, який не є засновником приватного підприємства, таке право трансформується у право вимоги до іншого з

подружжя, яке буде реалізовуватись при поділі спільного майна подружжя.

1. *Postanova Plenumu Verkhovnoho Sudu Ukrayiny «Pro praktyku zastosovannya sudamy zakonodavstva pry rozhlyadi sprav pro pravo na shlyub, rozirvannya shlyubu, vyznannya yoho nediysnym ta podil spil'noho mayna podruzhhya» № 11 vid 21 hrudnya 2007 roku // Rezhym dostupu: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/v0011700-07>.*
2. *Rishennya Konstytutsiynoho Sudu Ukrayiny № 17-rp/2012 vid 19 veresnya 2012 roku u spravi za konstytutsiynym zvernennym pryvatnoho pidpryyemstva «IKIO» shchodo ofitsiynoho tлумачення polozhennya chastyny pershoyi statti 61 Simeynoho kodeksu Ukrayiny // Rezhym dostupu: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/v017p710-12>.*
3. *Prava podruzhhya na mayno pryvatnoho pidpryyemstva / I. V.Spasybo-Fatyeyeva // Pravo Ukrayiny : Yurydychnyy zhurnal. - 2012. - № 11/12.*
4. *Dzera O. V. Deyaki pytannya spivvidnoshennya simeynoho ta korporatyvnoho zakonodavstva u sferi maynovykh vidnosyn podruzhhya. Mizhnarodnyy zhurnal «Pravo i suspil'stvo» [tekst]: za red. d-ra yuryd. nauk, prof. Vasyl'yevoyi V. A. – Vypusk 1. – Ivano-Frankivs'k: Foliant, 2015. – 202 s.*
5. *Shyshchak-Kachak O. O. Osoblyvosti ta praktychna tsinnist' pravovykh pozytsiy Verkhovnoho Sudu Ukrayiny v protsesi rehulyuvannya simeynykh vidnosyn. Aktual'ni problemy vdoskonalennya chynnoho zakonodavstva Ukrayiny, № 36, (2014) – 178-187 s.*
6. *Kibenko Olena. Korporatyvne pravo: vidpovid na zapytannya // Mala entsyklopediya notariusi № 5, (2005) – 59 s.*
7. *Vasyl'yeva V. A. Spil'na sumisna vlasnist' podruzhhya i korporatyvni prava // Korporatyvni pravochyny [tekst]: Zbirnyk naukovykh prats' za materialamy Vseukrayins'koyi nauково-praktychnoyi konferentsiyi (27-28 vresnya 2013 roku, m. Ivano-Frankivs'k) / NDI pryvatnoho prava i pidpryyemnytstva im. akademika F. Burchaka NAPrP Ukrayiny; za red. d-ra yuryd. nauk, akad. NAPrN Ukrayiny V. V. Lutsya. - Ivano-Frankivs'k, 2013. – 231 s.*
8. *Vintonyak N. D. SHHodo korporativnykh prav podruzhhya. Vdoskonalennya pravovogo rehulyuvannya prav ta osnovnykh svobod lyudini i gromadyanina [tekst]: Materiali shhorichnoi Vseukraiïns'koi nauково-praktichnoi konferentsii molodikh vchenikh ta aspirantiv (16 travnya 2014 roku). – Ivano-Frankivs'k: Prikarpat'skij natsional'nij universitet imeni Vasilya Stefanika, 2014. – 173 p.*
9. *KHar'kovskaya tsivilisticheskaya shkola: antologiya semejnogo prava: monografiya / V. K. Antoshkina, V. I. Borisova, I. V. ZHilinkova i dr.; pod.*

obshh. red. d-ra yurid. nauk, prof. I. V. Spasibo-Fateevoj.— KHar'kov: Pravo, 2013.—240 p.

10. *Postanova Verkhovnoho Sudu Ukrayiny vid 02 zhovtnya 2013 roku // Rezhym dostupu: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/34180776>.*

11. *Postanova Verkhovnoho Sudu Ukrayiny vid 19 lyutoho 2014 roku // Rezhym dostupu: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/37520383>.*

Вінтоняк Н. Д. Правовий режим майна, переданого подружжям до статутного капіталу приватного підприємства: аналіз судових рішень

Статтю присвячено питанню правового режиму майна, переданого до статутного капіталу приватних підприємств. Проведено дослідження корпоративного та сімейного законодавства в частині корпоративних прав, набутих одним із подружжя (засновником приватного підприємства) та прав іншого з подружжя, який опосередковано передав спільне майно до статутного капіталу приватного підприємства. Здійснено аналіз судової практики, зокрема Постанови Пленуму Верховного Суду України та Рішення Конституційного Суду України. Акцентовано увагу на тому, що в подібних правовідносинах здійснюється неоднакове застосування одних і тих самих норм матеріального права.

Автором проаналізовано норми законодавства, наукову доктрину та зроблено висновок, що тільки той з подружжя, який є засновником приватного підприємства, набуває корпоративних прав, інший з подружжя таких прав не набуває. Сутність самого ж правового режиму спільного майна подружжя, переданого до статутного капіталу приватного підприємства, полягає в трансформації права власності. Для того з подружжя, який не є засновником приватного підприємства таке право трансформується у право вимоги до іншого з подружжя, яке буде реалізовуватись при поділі спільного майна подружжя.

Ключові слова: корпоративні права, подружжя, правовий режим майна, спільне майно подружжя, приватне підприємство, статутний капітал

Вінтоняк Н. Д. Правовой режим имущества, переданного супругами в уставный капитал частного предприятия: анализ судебных решений

Статья посвящена вопросу правового режима имущества, переданного в уставный капитал частных предприятий. Проведено исследование корпоративного и семейного законодательства в части корпоративных прав, приобретенных одним из супругов (учредителем частного предприятия) и прав другого супруга, который передал общее имущество в уставный капитал частного предприятия. Осуществлен анализ судебной практики, в частности Постановления Пленума Верховного Суда Украины и Решения Конституционного Суда Украины. Акцентируется внимание на то, что в подобных правоотношениях осуществляется неодинаковое применение одних и тех же норм материального права.

Автором проанализированы нормы законодательства, научную доктрину и сделан вывод, что только тот из супругов, который является основателем частного предприятия, приобретает корпоративные права, другой из супругов таких прав не приобретает. Сущность самого же правового режима общего имуще-

ства супругов, переданного в уставный капитал частного предприятия заключается в трансформации права собственности. Для того из супругов, который не является учредителем частного предприятия такое право трансформируется в право требования к другому супругу, которое будет реализовываться при разделе общего имущества супругов.

Ключевые слова: корпоративные права, супруги, правовой режим имущества, общее имущество супругов, частное предприятие, уставный капитал

Vintonyak N. The legal regime of the property transferred by spouses to the share capital of private enterprise: analysis of court decisions

The article is devoted to the legal regime of the property transferred to the authorized capital of private enterprises. We conducted a study of corporate and family law in terms of corporate rights acquired by one spouse (the founder of a private enterprise) and the rights of the other spouse, who indirectly gave the common property to the charter capital of private enterprise. The judicial practice is analyzed, in particular the Resolution of the Supreme Court of Ukraine and the Constitutional Court of Ukraine. The attention is paid to the fact, that unequal application of the same substantive law is made in such relationship.

The author analyzed the legislation, scientific doctrine and concluded that only that spouse who is the founder of the private company acquires corporate rights, the other spouse does not acquire these rights. The essence of the same legal regime of joint marital property transferred to the share capital of private enterprise consist in transformation of ownership. For the spouse who is not a founder of private enterprise this right is transformed into a claim to the other spouse which will be implemented at division of common property spouses.

Keywords: the corporate rights, a spouses, the legal regime of the property, the common property, the private enterprise, the charter capital